

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЯВУ ПСИХОДУХОВНОЇ ДЕПРИВАЦІЇ В НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

EMPIRICAL RESEARCH OF MANIFESTATIONS OF PSYCHOSPIRITUAL DEPRIVATION OF SCIENTISTS AND TEACHERS

У статті розкриваються методи і результати емпіричного дослідження наявності та прояву психодуховної депривації в науково-педагогічних працівників, у тому числі й залежно від їхнього педагогічного стажу і віку. Емпіричне дослідження проводилося на вибірці, котра охопила групу науково-педагогічних працівників університетів міста Львова чисельністю 308 осіб віком від 23 до 77 років, педагогічний стаж яких від 1 до 49 років. За величиною педагогічного стажу і віком досліджувана група була розподілена на 7 підгруп по 44 науково-педагогічних працівників у кожній. Виявлено, що психодуховна депривація в науково-педагогічних працівників наявна на високому рівні розвитку в 25-ти (8,12%) осіб, на рівні, вищому за середній, – у 53-х (17,20%) осіб, на середньому рівні – у 84-х (27,27%) осіб, на рівні, нижчому за середній, – у 87-ми (28,25%) осіб, на низькому рівні – у 59-ти (19,16%) осіб. У підгрупах науково-педагогічних працівників, сформованих за величиною педагогічного стажу і віком, психодуховна депривація найбільшою мірою проявляється у VII підгрупі (більше 40-ка років педагогічного стажу, вік – більше 65-ти років) із середнім коефіцієнтом розвитку 0,59. За нею по низхідній слідує: VI підгрупа (34–40 років педагогічного стажу, вік 58–65 років) із середнім коефіцієнтом розвитку 0,49; V підгрупа (27–33 років педагогічного стажу, вік 51–57 років) і IV підгрупа (20–26 років педагогічного стажу, вік 43–50 років) з однаковим середнім коефіцієнтом розвитку 0,43; III підгрупа (13–19 років педагогічного стажу, вік 36–42 років) із середнім коефіцієнтом розвитку 0,36; II підгрупа (6–12 років педагогічного стажу, вік 29–35 років) із середнім коефіцієнтом розвитку 0,26; I підгрупа (1–5 років педагогічного стажу, вік 23–28 років) із середнім коефіцієнтом розвитку 0,21. Установлено, що в підгрупах науково-педагогічних працівників, які утворені на основі величини педагогічного стажу і віку, рівень розвитку психодуховної депривації підвищується зі збільшенням їхнього віку. Очевидно, що чим старші науково-педагогічні працівники, тим більше в них тяжіння до духовності, тим більше їхня поведінка і діяльність опосередковуються істинно духовними, моральними цінностями.

Ключові слова: духовні потреби, незадоволення духовних потреб, антидуховні життєві орієнтири, деструктивні процеси, коефіцієнт розвитку.

The article is dedicated to methods and results of an empirical investigation and manifestations of scientists and tutors psychospiritual deprivation, among other things, depending on their work experience and age. The empirical research was based on a sample of 308 Lviv university scientists and teachers aged 23 to 77, with work experience of 1 to 49 years. Based on the work experience and age, the sample was divided into seven subgroups with 44 scientists and teachers in each.

We have revealed that psychospiritual deprivation was demonstrated by 25 scientists and teachers (8.12 %) at a high level, 53 of them (17.20%) on a level above average, 84 of them (27.27%) on an average level, 87 of them (28.25%) on a level below average, and 59 of them (19.16%) on a low level. What concerned subgroups of scientists and teachers based on the duration of work experience and age, psychospiritual deprivation was to the greatest extent manifested in subgroup VII (more than 40 years of work experience, aged above 65), with an average rate of 0.59. The downward sequence is as follows: subgroup VI (34 to 40 years of work experience, aged 58 to 65) with an average rate of 0.49; subgroup V (27 to 33 years of work experience, aged 51 to 57) and subgroup IV (20 to 26 years of work experience, aged 43 to 50), both with an average rate of 0.43; subgroup III (13 to 19 years of work experience, aged 36 to 42) with an average rate of 0.36; subgroup II (6 to 12 years of work experience, aged 29 to 35) with an average rate of 0.26; and subgroup I (1 to 5 years of work experience, aged 23 to 28) with an average rate of 0.21. We have revealed that in subgroups of scientists and teachers based on the duration of work experience and age the level of psychospiritual deprivation increased along with their age. Obviously, the older the scientists and teachers become, the greater their inclination towards spirituality and the more their behavior and activity is dictated by true spiritual and moral values.

Key words: spiritual needs, unsatisfied spiritual needs, anti-spiritual life orientations, destructive processes, development coefficient.

УДК 159.922:159.9:37.015.3
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.24.2.18>

Терлецька Ю.М.
к.психол.н., доцент,
доцент кафедри педагогіки та інноваційної освіти
Національний університет
«Львівська політехніка»

Постановка проблеми. Якість професійної діяльності науково-педагогічного працівника зумовлена багатьма чинниками. Серед них дуже важливим є духовність. Особливо вона важлива сьогодні, коли в масовій свідомості матеріальне значно переважає над духовним. Щоб задовольнити свої матеріальні потреби в період розвитку ринкових відносин, пристосуватися до наявних кризових реалій і вижити, громадяни України іноді йдуть на вимушене чи добровільне ігнорування духовних цінностей, навіть керуються антицінностями. Це стосується і науково-педагогічних

працівників, рівень матеріального становища яких є низьким, незадовільним. Разом із цим вони живуть у суспільстві, в якому не завжди дотримуються духовних, моральних норм і цінностей, тому не можуть у повному обсязі задовольнити свої духовні потреби, внаслідок чого переживають психодуховну депривацію. Однак у науковому плані психодуховна депривація людини, в тому числі її прояв у науково-педагогічних працівників, до цього часу не досліджувалися. Звідси не відомі ні її сутність, ні засоби представлення в людській психіці, ні її роль і місце в операційно-функціональній

діяльності останньої. Також невідомо, як психодуховна депривація проявляється в науково-педагогічних працівників, як впливає на їхню поведінку і професійну діяльність. Власне, виходячи з цього, емпіричне дослідження прояву психодуховної депривації в науково-педагогічних працівників є актуальним.

Аналіз актуальних досліджень та публікацій свідчить про те, що психодуховна депривація в людини є явищем, яке в науці залишається не вивченим. Можна сказати, що на початку XXI ст. ми першими означили проблему психодуховної депривації в людини як явища психіки [4–9]. Власне, для емпіричного дослідження прояву психодуховної депривації в науково-педагогічних працівників використано теоретичні аспекти і положення, котрі розкрито в цих працях. Тому акцентуємо увагу лише на окремих теоретичних аспектах і положеннях.

Так, нами доведено, що «психодуховна депривація людини являє собою перебіг різних за потужністю деструктивних процесів у різних сферах її психіки, які виникли на основі внутрішнього психічного, сформованого внаслідок тривалого незадоволення духовних потреб і/або використання антидуховних життєвих орієнтирів» [8, с. 132].

За М. Варієм, духовність суспільства, так само як і його бездуховність, є зовнішнім психічним для людини, яке постійно впливає на психоенергетичний потенціал (інформацію та суб'єктивну значущість) її внутрішнього психічного [10; 11], в тому числі й індивідуальну духовність. Звідси, як духовні цінності, так і антидуховні життєві орієнтири конкретного науково-педагогічного працівника являють собою його внутрішнє психічне з відповідним психоенергетичним потенціалом. У психіці науково-педагогічного працівника духовні цінності відображені у формі таких позитивних психічних утворень, як відповідні установки, мотиви, схеми, моделі, патерни і репрезентації бережного, відповідального ставлення до природи, світу, людей, дотримання моральних норм і цінностей, поваги до культури і віросповідання кожної людини чи будь-якої спільноти, розуміння людини як найвищої цінності тощо, а антидуховні життєві орієнтири – у формі таких негативних утворень, як ненависть, несправедливість, зло, заздрість, обман, жорсткість, байдужість до ближнього, мотиви й моделі аморальних вчинків та дій, установки на досягнення своєї мети будь-яким способом, у тому числі й тими, які завдають моральну, матеріальну і фізичну шкоду іншим [8, с. 131–133].

Й духовні цінності, й антидуховні життєві орієнтири, будучи внутрішнім психічним з відповідною величиною психоенергетичного потенціалу, в психіці науково-педагогічного працівника зіштовхуються, внаслідок чого

виникає боротьба мотивів, емоційне, когнітивне і вольове напруження, тобто внутрішній конфлікт, який супроводжується перебігом відповідних деструктивних процесів у ціннісно-смісловій, мотиваційній, когнітивній, емоційній, вольовій і діяльно-виконавчій (поведінковій) її сферах. Ці деструктивні процеси порушують нормальну операційно-функціональну діяльність психіки, тобто дезорганізують її, що є ознакою певного рівня прояву психодуховної депривації [8, с. 132–133].

Постановка завдання. Мета праці – на основі результатів емпіричного дослідження визначити наявність і характер прояву психодуховної депривації в науково-педагогічних працівників, у тому числі й залежно від величини їхнього педагогічного стажу і віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою проведення емпіричного дослідження щодо наявності та прояву в науково-педагогічних працівників психодуховної депривації ми на основі обґрунтованих теоретичних положень [8] здійснили конструювання тесту «Методика визначення психодуховної депривації» (табл. 1), виходячи з того, що на цей час інструментарію з визначення та оцінки даного виду психічної депривації в науці немає.

Конструюючи цей тест та здійснюючи його стандартизацію, ми дотримувалися вимог, обґрунтованих Л. Бурлачуком [1; 2].

«Методика визначення психодуховної депривації» (див. табл. 1) включає 30 прямих і зворотних (обернених) суджень, які дозволяють виявити в науково-педагогічних працівників психодуховну депривацію (PSSP). Кожній позиції відповіді на конкретне судження відповідає певна кількість балів від 0 до 3. Оскільки «Методика визначення психодуховної депривації» має прямі та зворотні (обернені) судження, то їм відповідає певна кількість балів, яка подана в табл. 2.

Рівень розвитку психодуховної депривації в людини визначається або через коефіцієнт психодуховної депривації (C_{pssp}), або за кількістю балів, які нараховуються за судженнями 1 ... 30 (див. табл. 2).

Рівень розвитку психодуховної депривації ми визначили через коефіцієнт психодуховної депривації (C_{pssp}), який відображає числову величину її розвитку в науково-педагогічного працівника й становить відношення суми набраних балів до максимальної суми балів, за якої психодуховна депривація проявляється на найвищому рівні розвитку. Цей коефіцієнт обчислюється за формулою

$$C_{pssp} = \frac{\sum PSSP(1...30)}{N_{pssp}}, \quad (1)$$

де C_{pssp} – коефіцієнт психодуховної депривації;

Таблиця 1

Методика визначення психодуховної депривації

№ з/п	Судження	Так	Переважно так	Переважно ні	Ні
1.	Мій моральний принцип – творити добро				
2.	Віра в Бога допомагає мені жити в цьому світі				
3.	Я повністю дотримуюся заповідей Божих				
4.	Кругом мене добрі, співчутливі й справедливі люди				
5.	Я не поступаюся своїми моральними принципами навіть тоді, коли мені загрожують серйозні неприємності та збитки				
6.	Для мене людина – найвища цінність				
7.	Я сильно переживаю, коли бачу горе людей, їхні страждання, нещастя				
8.	Для мене справедливість, честь, гідність і порядність – найвищі цінності, якими я керуюсь у житті				
9.	Я ні за яких обставин не ображаю і не принижую людей				
10.	У суспільстві, в якому я живу, людина людині – вовк				
11.	Кругом мене люди, які на зло реагують спокійно і не борються з ним				
12.	Я ніколи не обмовляю ні керівників, ні своїх колег, ні знайомих				
13.	Люди видумали поняття «порядність» і «совість», щоб, за потреби, прикриватися ними				
14.	У колективі, в якому я працюю, – нездорова моральна атмосфера, і вона мене пригнічує				
15.	Кругом мене брехня та обман				
16.	Я ніколи не порушую моральних принципів і норм поведінки в суспільстві				
17.	Я думаю, що люди повинні діяти так, як це вигідно їм				
18.	Я завжди допомагаю знедоленим – інвалідам, безхатченкам, хворим, бідним				
19.	Мене пригнічує подвійна мораль людей, які мене оточують				
20.	Головне в моєму житті – це можливість духовного самоствердження, творення чогось високого і гідного для людини				
21.	Я негативно ставлюся до людей, які ведуть себе аморально				
22.	У мене обмежена можливість реалізувати себе в цьому суспільстві та не втратити гідність				
23.	Я з повагою ставлюся до всіх людей, незважаючи на їхні колір шкіри, національність, віросповідання, життєву позицію, соціальний статус				
24.	Коли обставини вимушують мене зробити щось погане, то я потім довго переживаю муки совісті				
25.	Мені стає соромно, коли згадаю свої ганебні вчинки				
26.	Коли потрібно відстояти свої інтереси, то я можу бути жорстоким, немилосердним				
27.	Інколи я дію за принципом: «З вовками жити – по вовчі вити»				
28.	У своїй професійній діяльності я керуюсь лише моральними принципами, нормами, цінностями				
29.	На роботі я отримую моральне задоволення від взаємин між працівниками				
30.	Мої керівники – взірець доброчесності				

$\Sigma PSSP (1...30)$ – сума балів, отриманих за всі судження, які за даною методикою відображають психодуховну депривацію (див. табл. 2);

$Npssp$ – максимально можлива сума балів за 30-ма позиціями, яка у визначенні психодуховної депривації за даною методикою становить $30 \times 3 = 90$ ($Npssp = 90$).

Психодуховна депривація може мати такі рівні розвитку:

1) низький: при $Cpssp = 0 \div 0,2$ (або 0–18 баллах);

2) нижчий за середній: при $Cpssp = 0,21 \div 0,4$ (або 19–36 баллах);

3) середній: при $Cpssp = 0,41 \div 0,6$ (або 37–54 баллах);

4) вищий за середній: при $Cpssp = 0,61 \div 0,8$ (або 55–72 баллах);

5) високий: при $Cpssp = 0,81 \div 1$ (або 73–90 баллах).

Дане емпіричне дослідження проводилося на вибірці, яка охопила групу науково-педагогічних працівників університетів міста Львова чисельністю 308 осіб. До вибірки ввійшли науково-педагогічні працівники віком від 23 до 77 років із педагогічним стажем від 1 до 49 років. При цьому дана група науково-педагогічних працівників формувалася так, щоб рівномірно були охоплені всі вікові категорії з урахуванням їхнього педагогічного стажу. Із цією метою науково-педагогічні працівники були розподілені на 7 підгруп, у кожній з яких по 44 особи, а саме:

- I підгрупа (1–5 років педагогічного стажу, вік 23–28 років);
- II підгрупа (6–12 років педагогічного стажу, вік 29–35 років);
- III підгрупа (13–19 років педагогічного стажу, вік 36–42 років);
- IV підгрупа (20–26 років педагогічного стажу, вік 43–50 років);
- V підгрупа (27–33 років педагогічного стажу, вік 51–57 років);
- VI підгрупа (34–40 років педагогічного стажу, вік 58–65 років);
- VII підгрупа (більше 40 років педагогічного стажу, вік – більше 65 років).

Опитування науково-педагогічних працівників здійснювалося індивідуально

та анонімно. Кожному респонденту була дана інструкція такого змісту: «Вам пропонуються різні судження. Прочитайте уважно кожне з них, проте довго не задумуйтеся над відповіддю, оскільки всі вони правильні. Якщо Ви згодні із судженням повністю, то поставте хрестик у цьому самому рядку проти «Так»; якщо більшою мірою згодні, то поставте хрестик у рядку проти «Переважно так»; якщо більшою мірою не згодні, то поставте хрестик у рядку проти «Переважно ні»; якщо повністю не згодні, то поставте хрестик у рядку проти «Ні»».

Унаслідок аналізу результатів психодуховної депривації в науково-педагогічних працівників виявлено, що її розвиток знаходиться на високому рівні у 25-ти (8,12%) осіб, на рівні, вищому за середній, – у 53-х (17,20%) осіб, на середньому рівні – у 84-х (27,27%) осіб, на рівні, нижчому за середній, – у 87-ми (28,25%) осіб, на низькому рівні – у 59-ти (19,16%) осіб.

Далі, виконавши обчислення критерію *H*-Краскала-Уолліса, котрий дозволяє визначити центральну тенденцію для непараметричних параметрів – результатів прояву психодуховної депривації в науково-педагогічних працівників підгруп, сформованих за величиною педагогічного стажу і віком, ми виявили тенденцію зміщення найбільшої частини результатів у кожній підгрупі, а також інтервал їх найбільшої концентрації та розсіювання.

Виявлено, що найнижчий рівень розвитку психодуховної депривації (рис. 1) спостерігається в науково-педагогічних працівників (далі – НПП) наймолодшої – I підгрупи (1–5 років педагогічного стажу, вік 23–28 років), в якій середнє дисперсії непараметричних параметрів ($\bar{X}$) становить 0,22 (тобто середній коефіцієнт розвитку психодуховної депривації в даній підгрупі дорівнює 0,22).

Зауважимо, що психодуховна депривація в цій підгрупі НПП у цілому знаходиться на рівні, нижчому за середній.

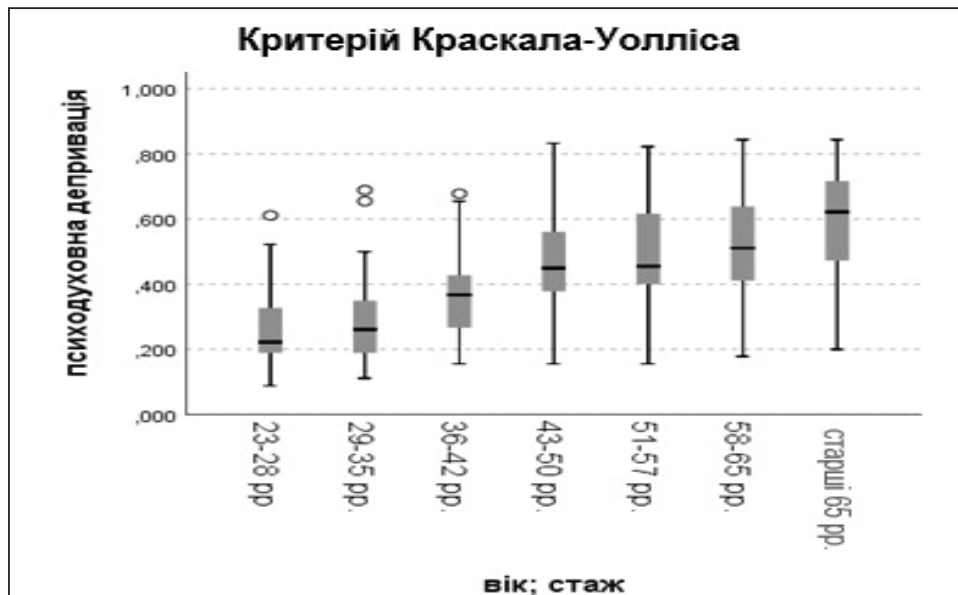
Ледь вищим від I підгрупи є рівень розвитку психодуховної депривації в НПП II підгрупи (6–12 років педагогічного стажу, вік 29–35 років), в якій $\bar{X} = 0,26$. За I і II підгрупами йдуть НПП III підгрупи (13–19 років педагогічного стажу, вік 36–42 років), в якій $\bar{X} = 0,36$.

Таблиця 2

Бали за різні судження за «Методикою визначення психодуховної депривації»

Психодуховна депривація (PSSP)	Судження	Номер судження	Бали за одне судження			
			так	Напевно, так	Напевно, ні	ні
PSSP	судження, що свідчать про наявність депривації (прямі)	10–15, 17, 19, 21, 22, 24–27	3	2	1	0
	судження, що свідчать про відсутність депривації (зворотні)	1–9, 16, 18, 20, 23, 28–30	0	1	2	3

Рис. 1. Діаграма відмінностей різних підгруп науково-педагогічних працівників, сформованих на основі величини педагогічного стажу і віку, за рівнем розвитку психодуховної депривації на основі обчислення критерію *H*-Краскала-Уолліса

Незначно вищий рівень розвитку психодуховної депривації у НПП IV підгрупи (20–26 років педагогічного стажу, вік 43–50 років) і V підгрупи (27–33 років педагогічного стажу, вік 51–57 років), в яких $\bar{X} = 0,43$. Більш вищим, ніж у попередніх групах, є рівень розвитку психодуховної депривації у НПП VI підгрупи (34–40 років педагогічного стажу, вік 58–65 років), в якій $\bar{X} = 0,49$. Найвищим рівень розвитку психодуховної депривації виявлено в НПП VII підгрупи (більше 40-ка років педагогічного стажу, вік – більше 65-ти років), в якій $\bar{X} = 0,59$.

Отже, в НПП I підгрупи (1–5 років педагогічного стажу, вік 23–28 років), II підгрупи (6–12 років педагогічного стажу, вік 29–35 років) і III підгрупи (13–19 років педагогічного стажу, вік 36–42 років) розвиток психодуховної депривації в цілому знаходиться на рівні, нижчому за середній, а у НПП IV підгрупи (20–26 років педагогічного стажу, вік 43–50 років), V підгрупи (27–33 років педагогічного стажу, вік 51–57 років), VI підгрупи (34–40 років педагогічного стажу, вік 58–65 років) і VII підгрупи (більше 40-ка років педагогічного стажу, вік – більше 65-ти років) – на середньому рівні.

З рис. 1 видно, що в підгрупах науково-педагогічних працівників, які утворені на основі величини педагогічного стажу і віку, розвиток психодуховної депривації фактично підвищується зі збільшенням їхнього віку. Очевидно, що з роками, збагатившись життєвим досвідом, науково-педагогічні працівники глибше усвідомлюють сутність Людини як найвищої цінності, значущість любові до ближнього, людей, при-

роди і світу; сенс життя і творення добра, значущість піднесеного, істинного і величного. Цими загальнолюдськими цінностями й опосередковується поведінка та діяльність більшості науково-педагогічних працівників. А загалом прослідковується тенденція, що з розвитком зрілості в НПП зростають і духовні потреби, незадоволення яких у даному суспільстві спричиняє психодуховну депривацію, адже духовним людям важко переживати факти бездуховності – зла, несправедливості, обману, аморальності, заповідання нещастя ближньому, творення низинного й гидкого тощо. Має рацію І. Степаненко, який вказує на те, що духовність людини охоплює чотири смислові контури: 1) її сутнісну характеристику як здатність до ціннісно-смислового виміру світу (зовнішнього і внутрішнього в їх взаємозв'язку); 2) сутнісну характеристику її особистості як ціннісно-смисловий стрижень, який визначає її цілісний обрис, спрямованість, зміст життєдіяльності); 3) ціннісно-нормативні характеристики людського буття, котрі наявні в культурі; 4) ціннісно-смисловий обрій соціокультурного континууму в контексті ціннісно-смислової доміанти соціуму [3, с. 244–253].

І ще видається, що чим ближче людина наближається до старості, до смерті, тим глибше задумується над сутністю свого земного буття, тим більше усвідомлює його духовні першоджерела, таємничість і величність, тим більше тягнеться до духовного. Крім цього, прояви бездуховності інших людей завдають із віком більш відчутної шкоди, ніж у молодшому віці, оскільки руйнують усталені світовідчуття, світорозуміння і світоставлення.

Висновки з проведеного дослідження.

Виявлено, що психодуховна депривація в науково-педагогічних працівників наявна на низькому, нижчому за середній, середньому, вищому за середній та високому рівнях розвитку. Власне, в НПП вона проявляється на високому рівні розвитку в 25-ти (8,12%) осіб, на рівні, вищому за середній, – у 53-х (17,20%) осіб, на середньому рівні – у 84-ти (27,27%) осіб, на рівні, нижчому за середній, – у 87-ми (28,25%) осіб, на низькому рівні – у 59-ти (19,16%) осіб.

У підгрупах науково-педагогічних працівників, сформованих за величиною педагогічного стажу і віком, психодуховна депривація на рівні нижчому за середній спостерігається у НПП I підгрупи (1–5 років педагогічного стажу, вік 23–28 рр.) із середнім коефіцієнтом розвитку 0,22; підгрупи II (6–12 років педагогічного стажу, вік 29–35 рр.) із середнім коефіцієнтом розвитку 0,26; III підгрупи (13–19 років педагогічного стажу, вік: 36–42 рр.) із середнім коефіцієнтом розвитку 0,36. На середньому рівні розвитку психодуховна депривація виявлена в науково-педагогічних працівників IV підгрупи (20–26 років педагогічного стажу, вік: 43–50 років) і V підгрупи (27–33 років педагогічного стажу, вік 51–57 років) з однаковим середнім коефіцієнтом розвитку 0,43, а також у VI підгрупі (34–40 років педагогічного стажу, вік 58–65 років) із середнім коефіцієнтом розвитку 0,49 та у VII підгрупі (більше 40 років педагогічного стажу, вік більше 65 років) із середнім коефіцієнтом розвитку 0,59.

Установлено, що фактично в підгрупах науково-педагогічних працівників, які утворені на основі величини педагогічного стажу і віку, рівень розвитку психодуховної депривації підвищується зі збільшенням їхнього віку. Очевидно, що чим старші НПП, тим більше в них наявне тяжіння до духовності, тим більше їхня поведінка і діяльність опосередковуються істинно духовними, моральними цінностями.

Подальших наукових пошуків потребують питання емпіричного дослідження інгібторного впливу психодуховної депривації на якість професійної діяльності науково-педагогічних працівників, їхній професійний розвиток, поведінку, а також її зв'язок з іншими видами психічної депривації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бурлачук Л.Ф. Психодіагностика : учебник для вузов. Санкт-Петербург : Питер, 2003. 352 с.
2. Бурлачук Л.Ф. Словарь-справочник по психодіагностике. Санкт-Петербург : Питер Ком, 1999. 528 с.
3. Степаненко І.В. Метаморфози духовності в ландшафтах буття. Харків : ОВС, 2002. 256 с.
4. Терлецька Ю.М. Вияв бездуховності студентами як ознака їх психодуховної депривації. *Матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. «Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави»*. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2018. С. 239–240.
5. Терлецька Ю.М. Духовність суспільства та психодуховна депривація громадян. *Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Філософсько-психологічні аспекти духовності: довіра як основа змін в економіці та суспільстві»*. Львів : СПОЛОМ, 2016. С. 308–311.
6. Терлецька Ю.М. Причини психодуховної депривації студентів. *Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої року м-та Андрея Шептицького. «Філософсько-психологічні аспекти духовності: соціально-економічні трансформації та відродження національної гідності»*. Львів : СПОЛОМ, 2015. С. 208–210.
7. Терлецька Ю.М. Психодуховна депривація людини як наслідок зміни індивідуальної духовності. *Матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. «Психологія і педагогіка: актуальні проблеми досліджень на сучасному етапі»*. Київ : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2020. С. 120–123.
8. Терлецька Ю.М. Психодуховна депривація людини: сутність і головні аспекти. *Науковий журнал «Габітус»*. 2020. Вип. 13. Т. 1. С. 129–135. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.13-1.20>
9. Terletska Yu. Psychic deprivation in scientific terms. *Development trends in pedagogical and psychological sciences: the experience of countries of Eastern Europe and prospects of Ukraine: monograph / edited by authors*. 2nd ed. Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2018. P. 437–463. DOI: http://dx.doi.org/10.30525/978-9934-571-27-5_53
10. Varii M. Human psyche in modern psycho-energetic conception. *ASTRA Salvensis, Supplement no. 1*. 2020. P. 291–305.
11. Varii M. The human psyche: psychic and energetic approach. *Development trends in pedagogical and psychological sciences: the experience of countries of Eastern Europe and prospects of Ukraine: monograph / edited by authors*. 1st ed. Riga. Baltija Publishing. 2018. P. 111–139. DOI: http://dx.doi.org/10.30525/978-9934-571-27-5_6